

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за заемане на академична длъжност „Доцент“

в област на висшето образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, по специалност „Български език“ (Български език като чужд) за нуждите на Департамента по чуждоезиково обучение, комуникации и спорт, Катедра „Славянски езици и комуникации“ при Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“, гр. Варна, с придобита втора ОКС по специалност „Английска филология“, обявен в „Държавен вестник“ бр. 96 от 01. 12. 2017 г.

Рецензент: Проф. д-р Виолета Горанова Тачева, д.ф. (Заповед 109-121/ 23.ІІ.2018 г.)

Ръководител на катедра „Славянски езици и комуникации“
към Департамент по чужди езици, комуникации и спорт
при Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“, гр. Варна,
Вътрешен член на научното жури,
определено със Заповед № Р-109-108/31.01.2018 г.
на Ректора на Медицински университет – Варна

Конкурсът за „Доцент по български език като чужд“ с придобита втора ОКС по специалност „Английска филология“, в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, е обявен в „Държавен вестник“ бр. 96 от 01. 12. 2017 г. за нуждите на катедра „Славянски езици и комуникации“ към Департамента по чуждоезиково обучение, комуникации и спорт при Медицински университет „Проф. д-р П. Стоянов“, гр. Варна. Като единствен кандидат в конкурса участва **Албена Недкова Добрева**, д.ф., старши преподавател в същата катедра. Представените документи за участие в конкурса са изготвени съобразно изискванията на Закона за развитие на академичния състав на РБ и Правилника за неговото приложение, а също така и според Правилника за развитие на академичния състав на МУ-Варна, от 2013 година.

1. Професионално развитие на кандидата

Старши преподавател **Албена Недкова Добрева**, д.ф., е родена на 23. 04. 1977 г. През 1995/2000 г. придобива ОКС „магистър“ във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ по специалност „Българска филология“. Тя започва професионалната си кариера през 2001 г. като учител по български език, през 2007 г. спечелва конкурс за преподавател по български език в Икономически университет – Варна, а през 2008 се мести в Медицински университет – Варна. 2016/2017 г. Албена Добрева сътрудничи активно на ръководството на департамента по чужди езици като курсов ръководител на първи курс, административен асистент, ръководител УНС „Български език като чужд“, отговорник за проектите в ДЧЕОКС. От 2009 г. до момента ст. преп. Добрева е координатор, съставител на тестове, екзаменатор и лицензиран експерт по

български език към Европейски консорциум за сертифициране на постиженията по съвременни езици – ECL, гр. Печ, Унгария. Същевременно тя продължава обучението си и през 2014 г., успешно защитава в СУ „Св. Климент Охридски“ докторска степен по български език на тема: „Умението говорене като продуктивен компонент на комуникативната компетентност по български език като чужд за общи и академични цели (върху материал от Европейската изпитна система за езикови сертификати ECL)“. Академичната си компетентност д-р А. Добрева развива чрез второ висше образование с придобита бакалавърска степен по специалност „Английска филология“ през 2016 г. в ШУ „Епископ Константин Преславски“, което изцяло отговаря на изискването за допълнителни езикови компетенции по хабилитацията.

2. Характеристика на научната и методическата дейност на кандидата

2.1. Общо описание на представените материали

Ст. преподавател Албена Недкова Добрева, д.ф. участва в конкурса за „доцент“ с общо **43** научни труда, от които **35** статии в пълен текст, **1** автореферат на докторската дисертация, **1** монография и **6** учебни помагала. От статиите в пълен текст **10** са в чуждестранни издания и сборници, а останалите **25** - в български. Кандидатката е единствен автор на **15** научни публикации, първи автор в **14** съвместни разработки, втори автор в **6** статии и трети - в **1** статия, и има **7** участия в авторски колективи. Резултатите от научните си изследвания Албена Добрева е докладвала на **31** национални и международни научни форуми.

2.2. Основни научни, научно-приложни и преподавателски приноси

2.2.А. Научна и научно-приложна дейност

Д-р А. Добрева фокусира лингвистичните си изследвания в няколко области, като научните резултати могат да се обобщят в следните направления:

◆ Устна комуникация в сферата на здравеопазването

В това направление специално внимание заслужава хабилитационният труд на **д-р Албена Добрева**. Монографията „Как говорим за здраве“ е с общ обем **174** страници, от които **159** страници основен текст, **4** страници с анкета и **11** страници списък на използваните **143** източника (119 на кирилица и 24 на латиница), от които **121** литературни източника, **22** интернет източника и 30 информатори. Трудът е илюстриран с 23 фигури, статистическите данни са обобщени в 11 таблици, а международният идентификационен номер е ISBN 978-619-221-107-3 с регистрация на български език от издателство „МУ – Варна“ през 2018 г. Форматът е съобразен с академичните стандарти 4/35 x 50 , тираж 200. Монографичният труд е детайлно рецензиран от двама рецензенти съобразно изискването на Правилника за развитието на академичния състав на МУ – Варна.

Актуалността на темата се определя както от социалните нагласи на българите, така и от професионалните нужди на медицинските специалисти да повлияват на своите пациенти чрез говоренето в диагностичния и лечебния процес. Внимателният прочит на монографичния труд установява, че той е резултат на траен и задълбочен интерес към

теоретико-прагматичните аспекти на говоренето за здраве в българския език. Направените анализи и изводи, както и дадените автентични примери, свидетелстват, че авторката се стреми да обхване максимално характеристиката, факторите и критериите, определящи комуникацията в българското общество за болести, лечение и здраве. Ясно очертаната научна композиция от увод, четири глави и заключение допринася за последователно въвеждане в темата и улеснява възприемането на авторската теза, а сполучливо подбраните примери илюстрират специфичните лингвистични детайли от теоретичните научни анализи.

Д-р Добрева изследва говоренето на здравни теми между млади / възрастни пациенти и медицински специалисти, съпътстващите паралингвистични и екстралингвистични елементи. Машабният изследователски корпус от 200 професионални диалога и монолога между медицински специалисти и пациенти, 100 речеви изяви на медици в телевизионни предавания, записи на диалози в 50 български семейства гарантира широк обхват и надеждност на изводите за добрите практики в говоренето на здравна тема.

Съвместно и обстойно в първа глава „Аспекти на говоренето за здраве през XXI век“ (24 – 57 стр.) авторката прави теоретични проучвания и анализи по проблема. Подробно са изследвани и систематизирани интересите към здравните теми на различните поколения чрез 150 анкети. Отделно са анализирани говорните характеристики на специалистите в непосредствения и опосредствен диалог в медиите. Подробен лингвистичен анализ, като са проследени фонетичните, граматичните, синтактичните и паралингвистичните особености при говорната им изява, е направен на медиците, участвали в телевизионното риалити „Зелената линейка“ по БНТ.

Във втора глава „Как говорят за здраве медицинските специалисти“ (58 -123 стр.) авторката обобщава говоренето в професионалното общуване лекар – пациент. Гласът на медицинския специалист като важно средство за емоционална изява е проследен и в трите етапа на медицинското интервю: въвеждащ, същински и инструктиращ. Анализът на говоренето за здраве на най-често посещаваните лекари специалисти (педиатър, офталмолог, ортопед, нефролог, детски зъболекар и др.) е пречупен през фокуса на трите стратегии – *диагностицираща, терапевтична и препоръчваща*. След задълбочено изследване се стига до извода, че тактиката *печелене на доверие* е по-ефективна, когато предварително се определят типът пациент и типът родител на пациент (при децата пациенти), като се създава специално отношение, съобразено с употребата на подходяща лексика, с модуляцията на гласа, с избора на интонация и др. Основните стратегии, които средният болничен персонал (медицинска сестра, акушерка, лаборант, рехабилитатор и др.) използва, са: *съдействие, разбиране и даване на информация*. Оформя се изводът, че гласът на медицинския специалист също може да лекува чрез подходящ тембър, тон, ритъм, сила.

В трета глава „Как говоренето се анализира, осмисля и оценява от авторите на послания в здравеопазването“ (124-143 стр.) Добрева анализира наблюденията на медицинските специалисти и класифицира използваните от тях стратегии, тактики и паралингвистични средства в професионалното общуване. Авторката доказва тезата си, че

лечебният процес се оптимизира и има по-висок ефект при медици, които са обучени за комуникативни умения в медицинската практика - те преодоляват комуникативните бариери чрез подходящи техники и тактики и реализират успешно комуникативните цели за снемане на анамнеза, даване на инструкции за изследване, лечение и профилактика. Затрудненията, с които се сблъскват специалистите, са: откриване и класифициране на невербалните елементи на гласа и отклоненията от книжовната норма, които са допуснали.

В четвърта глава „Невербални аспекти и език на тялото (поглед, вежди, очи, бръчки) при говоренето на специалистите в здравеопазването“ (144-155 стр.) д-р Добрева разглежда невербалните знаци на медицинските специалисти, които допълват и модифицират вербалното им съобщение на тема здравен статус. Визуалният контакт е ключов момент в изграждането на комуникацията между медика и пациента. Погледът е индикатор за концентрацията в обсъжданата тема, предоставя и условие за близост в пространството между комуникаторите и сигнализира, че каналът е открит и участниците проявяват интерес към темата на разговор.

В заключението (156-160 стр.) д-р Добрева обобщава характеристиките на говоренето за здраве от медиците в професионалното интервю лекар – пациент: използване на сериозен тип глас, редуване на равен, възходящ и низходящ тон, видовете гръмкаст, темп, сила и дълбочина на гласа, както и различните паузи като средства за фокусиране на вниманието и за постигане на медицински ползи.

Обобщаващият извод за представения труд „Как говорим за здраве“ е, че той отговаря на изискванията за хабилитационен труд, тъй като изследва задълбочено и обстойно един важен за българското общество проблем - говоренето за здраве с диагностичен, терапевтичен и психологически ефект. През XXI век все повече изследвания подкрепят идеята за терапевтичната роля на комуникацията, за предимствата на ефективната комуникация и за здравето на пациентите, и за работата на медицинските специалисти. Пациентите са убедени, че всеки медик може да подобри здравето им не само чрез конкретни здравни грижи и лечение, но и чрез уменията да разговаря с тях, да ги изслушва, да проявява интерес към тях като личности. На всички тези аспекти са посветени теоретичните анализи и умело подбраните примери на добри комуникативни практики от специализираната медицинска практика за ефикасен комуникативен акт между медицинския персонал и болния в съответствие със съвременните европейски изисквания за правата на пациента. Представените в монографията речеви стратегии, умения, техники и средства разкриват възможности за оптимизиране на професионалната комуникация при различни дейности в медицинската практика. Направените обобщения, изводи и конкретни препоръки имат универсален характер за вербалното и невербалното поведение на днешните специалисти по медицина в България. Балансираното съчетаване на съвременни теоретични постановки с реалната им прагматична ориентираност е един от съществените приноси на монографията.

Разнообразната и малко изследвана тема за професионалното и лаическо говорене на здравни теми в България доминира в други 12 статии, публикувани в международни издания (трудове П.1, П.5, П.7., П.9, П.25, П.26, П.28, П.29, П.31, П.32, П.33, П.34). В тях детайлно са изследвани, описани и систематизирани различните аспекти на устната комуникация в медицинския дискурс на българския език. За първи път е анализиран не само терминологичния и лексико-синтактичния характер на нашия език при говоренето на здравни теми от българите, но е обърнато внимание и на специфичните социолингвистични фактори (възраст, пол, образование, професия, място, семейна среда, комуникативна цел). Личен принос на авторката са изводите за особеностите на речевото поведение и невербалните аспекти на езика на тялото (поглед, вежди, очи, мимики, ориентация на тялото, поза, положение на устни и др.) при говоренето на медиците, пациентите и децата. Посочени са добрите практики, които могат да се използват като препоръки за подобряване и усъвършенстване на професионалната комуникация между лекари и пациенти на различна възраст. Те служат и за оптимизиране на професионалната комуникация при различни дейности в диагностиката, лечението и профилактиката в България, което е навременно и полезно, тъй като досега не е поставяно във фокуса на професионалните здравни грижи. Като специфичен принос трябва да се посочи детайлното изследване на паралингвистичните елементи (тон, ритъм, мелодия, темпо и др.) и аргументираните изводи за манипулативната им функция в професионалното говорене на здравните специалисти в клиника в различни ситуации с положителна семантика (добра новина, окуражаване) или отрицателна натовареност (при неблагоприятна прогноза, лоша новина, убеждаване за болезнени изследвания или трудно лечение). Богатият аудио- и видеоматериал онагледява и доказва теоретичните изводи за вербалните и невербални изразни средства в говорната продукция на медиците.

◆ Друго научно направление с голям обхват анализира сериозно и задълбочено проблемите за *съвременното обучение по общ български език като чужд за общи и академични цели в 10 публикации и 3 учебника*. Авторката застъпва идеята за комуникативно представяне на езика без излишно теоретизиране и граматикализиране. Продуктивното овладяване на българския като чужд език чрез индивидуални комуникативни постижения е обект на последователен интерес и задълбочени разработки както в специални статии (трудове П.8, П.10, П.11, П.16, П.18, П.21, П.22, П.23, П.32, П. 34), така и в отделни глави от учебници в авторски колектив (трудове I.3., I.7., I.8.). Определен приносен характер имат създадените и апробирани комуникативни задачи за постигане на успешен речев акт в устна форма. В прагматичен план са разработени и приложени когнитивни и метакогнитивни стратегии и модели за изграждане и развиване на специфичната общоезикова компетентност за българоезична среда с език посредник – английски, и без език посредник. Те са съобразени със съвременните стандарти за модерно чуждоезиково обучение през XXI век. Изключително добро впечатление прави

доказването и отстояването на тезата за важното значение на българския език като чужд и неговата роля в съвременния свят на глобализация.

◆ **Обучението по български език като чужд за медицински цели в англоезична програма по медицина и дентална медицина** е широко и задълбочено проучена тема. В научните разработки са анализирани, обобщени и допълнени най-важните и значими теоретико-приложни аспекти на българския език като чужд за медицински специалности. Изградена е цялостна научнообоснована теория за езикова подготовка и усъвършенстване на умението *говорене* на български език в професионалната комуникация лекар-пациент в процеса на академичното предклинично обучение (трудове П.2, П.4, П.20, П.21, П.22, П.24, П.33, П.34, П.35). Тази постановка съответства на съвременните тенденции в чуждоезиковото обучение за специални цели и допринася за обезпечаване на комуникативните нужди на чуждестранните студенти, обучавани на английски в теоретичен план, но принудени да използват българския в клиничната практика. Този кръг научни интереси са приложени методически и практически в конкретни теми в учебниците (в авторски колективи) по „Комуникация в клиника“ (I.4 – теми 23 и 24) и „Български език като чужд за чуждестранни студенти по медицина и чуждестранни лекари“ (I.5 – тема 10 и 11, <http://imed-komm.mu-varna.bg>). Съобразно новата академична ситуация – съчетаване на български и английски за академично медицинско обучение, са разработени и приложени нови стратегии, техники и материали за фокусиране върху индивидуалните речевни изяви на изучаващите български език в англоезичната програма. Като значително научно-приложено постижение трябва да се отбележи поставянето на терминологичен фокус върху основните медицински специалности: обща медицина, вътрешни болести, кардиология, гастроентерология, нервни болести, ендокринология, пневмология и фтизиатрия, нефрология, ортопедия и травматология, очни, детски, УНГ-болести, психиатрия, офталмология и др. Интеграцията и сътрудничеството с лекарите и преподавателите от УМБАЛ „Св. Марина“ и СБАГАЛ „Проф. д-р Д. Стаматов“ гарантира оригиналността на подобрите материали и нагледни средства. Автентичните медицински комуникативни ситуации, казуси, диалози, документи, видео- и аудиозаписи развиват индивидуалните комуникативни умения, необходими за медицинската практика. Онлайн платформата дава възможност за работа с интригуващите теми и задачи в удобно за потребителя време, а използваната интерактивна среда улеснява проверката и затвърждаването на специфичните за медицинската комуникация езикови знания и умения. Този модел допринася за създаване и развиване на специализирана комуникативна компетентност за самостоятелна езикова изява на студентите в професионална българска медицинска среда. Напълно ново дидактично решение е възможността за свободен достъп до курса за всички студенти и преподаватели, специализанти и лекари от всички медицински университети в България, както и от всяка

точка по света, което го прави изключително удобен и практичен за използване на модерните технологии на обучение и самообучение.

◆ ***Изследването на българската медицинска терминология е естествен и логичен*** научен кръг на интереси за д-р Добрева като лингвист и преподавател в медицинска академична институция. Важен принос за допълване и обогатяване на теоретичните и приложни разработки имат изследванията за българската медицинска терминология. Анализирани са процесите на иновация и номинация на медицински понятия, установени са съвременните тенденции във функционирането на медицинската терминология, описани са мотивационните принципи и моделите на терминообразуване в медицината (трудове II.19, II.24, II.33).

◆ ***Изследването на различни форми на електронно обучение и на дидактико-методическите аспекти на използването му в обучението по български език като чужд и за медицински цели*** е важен приносен момент в работата на кандидатката. Д-р Добрева работи активно в областта на съвременните електронни ресурси за академични цели. Тя изследва и анализира съвременните явления, свързани с динамиката на българския език в епохата на модерните технологии в началото на XXI век и използва новите идеи за адекватно представяне на спецификата на българския език (трудове I.3, I.5 и I.6 - <http://imed-komm.mu-varna.bg>, II.3, II.13, II.14). Съществената промяна при преподаването и оценяването на постиженията по български език като чужд в електронна среда налага разработване на нови методически принципи и дидактични подходи, приложени от Албена Добрева в новите тестове за електронната среда в платформата Blackboard на Медицинския университет (трудове II.6, II.12, II.14). Личният принос обхваща изработване на атрактивни учебни материали - 6 авторски видеофилма в два варианта: 6 филма със субтитри и 6 без субтитри и на 20 авторски аудиозаписа в радио Варна. Доказателство за удовлетвореността на потребителите от тези продукти е активното използване на електронната версия на учебните материали, речника, езиковата практика. Особен интерес представлява новият подход за целенасочено планиране, организиране и структуриране на взаимнодопълващи се езикови задачи за четене и слушане за Blackboard, чието провеждане напълно отговаря на съвременното понятие за езиково обучение и за проверка на комуникативната компетентност. За първи път е изработена оригинална тестова система от авторски тестове за проверка на уменията слушане за I курс медицина и дентална медицина, англоезично обучение. Модерната електронна среда позволява обективно, лесно и бързо оценяване и има мултиплициращ ефект, което повишава достоинства на дидактичните продукти на д-р Добрева.

2.2.Б. Научно-приложна дейност

Като специфичен принос на д-р Добрева, важен за съвременното академично развитие, се откроява участието ѝ в изпълнението на 4 големи проекта за чуждоезиково обучение за медицински цели и комуникация в здравеопазването. Тя предава своя опит и обучава стажанти като ментор в проект „Студентски практики“ през 2016 г. № BG05M20P001-2. 002-0001 на МОН, Фаза 1. През 2013 – 2014 г. тя участва активно като експерт и създава нови програми за специалност „Медицински козметик“ и „Медицински лаборант“, учебни материали по български език за медицински цели по проект № BG051PO001-3.1.07-0061 "Повишаване на комуникативната компетентност на студентите по медицина, дентална медицина, фармация, здравен мениджмънт и здравни грижи чрез оптимизиране и създаване на нови учебни програми по комуникация" по Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси" на стойност 299 000 лв.

Д-р Добрева води курс по комуникация като експерт в проект № BG051PO001-3.1.09-0013 "Създаване на съвременна система за кариерно израстване на преподавателите в Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов" - Варна" по Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси" през 2014 г. Съществен е приносът на д-р Добрева и като експерт в проект IMED-KOMM „Интеркултурна медицинска комуникация в Европа“ - DE/12/LLP-LdV/TOI/147501, с 4 европейски партньори през 2012-2014 г. Съвместното и срочно изпълнение на планираните дейности и конкретните задачи от д-р А. Добрева по проектите допринася за утвърждаване на авторитета на Департамента по чужди езици и комуникация като надежден партньор и деен участник в модерното финансиране на съвременното образование в България и в Европа.

2.2.В. Преподавателска дейност

Учебната дейност на д-р А. Добрева обхваща 18 години, от които последните 10 като преподавател в МУ „Проф. д-р П. Стоянов“. Тя е лектор в 12 курса в бакалавърски програми във факултетите и филиалите на университета. Разнообразието и обхватът на курсовете доказват академичния ѝ потенциал, а участието ѝ като съавтор на 6 учебника по български език като чужд и за медицински цели е още едно свидетелство за ползата и значимостта на научните ѝ постижения. Д-р Добрева е с пълна учебна натовареност от 550 до 630 ч. годишен хорариум. Тя е автор, лектор и екзаминатор в бакалавърски програми. За периода 2014 -2018 г. с активното ѝ участие са разработени, апробирани и функциониращи в системата на академичното образование в Медицинския университет – Варна, 6 нови и актуализирани учебни програми и лекционни курсове. Разнообразието и обхватът на водените от нея курсове доказва академичния ѝ потенциал. Допълнителен атестат за академичния ѝ авторитет е воденето на 3 самостоятелни лекционни курса: по съвременен български език за специалност „Логопедия“; по комуникативни умения за специалностите „Медицинска козметика“ и „Акушерка“.

3. Лични впечатления

Познавам Албена Добрева от 12 години като старателен и съвестен преподавател, като безотказен редактор и консултант по български език, ентузиазизиран организатор при подготовката на научни форуми и надежден сътрудник на всички академични звена. В съвместните ни научни изяви и в работата ни по проекти Албена Добрева винаги поддържа високи академични стандарти и заслужено печели уважение на колеги и студенти. Тя се отличава със своята акуратност и прецизност във всяко едно събитие. Колегиалността и толерантността ѝ създават положителна атмосфера в напрегнатото академично ежедневие и са изключително значими и полезни за високия авторитет на езиковото обучение в нашите академични среди.

4. Заключение

Ст. преп. Албена Недкова Добрева, д.ф. е компетентен българист с трайни интереси и реални постижения в областта на обучението по български език като чужд за академични и медицински цели. Нейните изследвания, публикациите и експертната ѝ работа като тестолог са навременни, необходими и полезни за институцията медицински университет.

Обемът и качеството на научната ѝ продукция, 11-годишният ѝ преподавателски стаж в МУ – Варна, и академичната ѝ ангажираност във всички дейности на МУ съответстват напълно на изискванията на Закона за академичното развитие в РБ, на Правилника на неговото приложение, на вътрешните правилници за дейността, за развитието на академичния състав и за учебната дейност в МУ – Варна.

Това ми дава основание убедено и съзнателно да препоръчам на уважаемото Научно жури, както и на АС на МУ, да избере **Албена Недкова Добрева, д.ф.**, на **академична длъжност „доцент“** по професионално направление 2.1. Филология (Български език като чужд).

10.III.2018 г. Автор на рецензията: проф. Виолетка Горанова Тачева, д.ф.

Проф. Виолетка Тачева, д.ф.